

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ

Резюме. У статті досліджується економічна сутність поняття «інновації» з позицій підходів вітчизняних і зарубіжних вчених та подається авторське бачення визначення поняття.

The summary. In the article economic essence of concept of «innovation» is explored from positions of approaches of domestic and foreign scientists and the author seeing of determination of concept is given.

Ключові слова: інновація, новація, нововведення.

Вступ. Інновації, нововведення, інноваційна діяльність – це нові категорії, що частіше почали застосовувати як теоретики, так і практики у своїй діяльності в умовах ринку. Проте інноваційна теорія економічного розвитку була започаткована ще в 10-30-ті роки минулого століття працями М. Туган-Барановського, М. Кондрат'єва і згодом розвинена Й. Шумпетером та іншими вченими.

Інновації на сучасному етапі розвитку економіки дозволяють зберегти конкурентоспроможність, якщо здійснюються регулярно і стають невід'ємною складовою підприємницької діяльності, саме тому питанням змісту і сутності інновацій приділяється значна увага вчених.

Проблемами інновацій, стратегії нововведень як комплексу заходів, спрямованих на впровадження в господарську діяльність нової техніки, технологій, винаходів, займалися такі вчені, як Гвишиані Д.М., Друкер П., Завадський Й.С., Турило А.М., Зінченко О.А., Коноплицький В.А., Мединський В.Г., Осовська Г.В., Фатхутдінов Р.А., Філін Г.І., Чабан В.Г., Шумпетер Й., Юшкевич О.О. та інші.

Зв'язок роботи з практичними завданнями. Значущість наукового дослідження зумовлена тим, що в Україні досі не створено достатньо міцного підґрунтя для запровадження основ інноваційного розвитку, які дозволяють підвищити ефективність суспільного виробництва. Тому узагальнення теоретичних підходів до визначення інновацій та інноваційної діяльності мають важливе науково-практичне значення.

Формулювання цілей роботи. Метою статті є узагальнення економічної сутності «інновацій». Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання наступних завдань: на основі аналізу визначення інновацій видатними зарубіжними та вітчизняними вченими та розкриття економічної сутності інновацій як зміни стану певного об'єкта.

Результати дослідження. У науковій літературі існують різні визначення сутності інновації. Інновація трактується як «інноваційна діяльність», «інноваційний менеджмент», «інноваційний процес», «інноваційне рішення» чи просто «інновація», проте є дві точки зору щодо визначення сутності інновацій: в першому випадку нововведення вважається результатом творчого процесу у вигляді нової продукції, технології, в другому – процесом введення нових виробів, елементів, підходів, принципів замість діючих [8, с. 52].

Термін «інновації» походить від англійського слова innovation, що означає нововведення, новинку, введення новацій. Однак слід розрізняти терміни «новація» та «інновація». Під новацією розуміють новий порядок, новий або удосконалений процес, новий метод, нову продукцію або технологію. Так, Р.А. Фатхутдінов дає таке визначення новацій: оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності, який супроводжується підвищенням її ефективності [7, с. 45]. Новації постають як відкриття, винаходи, результати маркетингових досліджень тощо. Основне завдання новатора – впровадити новацію у виробництво або сферу споживання, інші сфери діяльності, тобто перетворити новацію в форму інновації.

Термін «інновація» запровадив австрійський економіст Й. Шумпетер, який у 1912 р. у праці «Теорія економічного розвитку» вжив словосполучення «нова комбінація», маючи на увазі нову якість засобів виробництва, що досягалася шляхом певних поліпшень існуючого обладнання, введення нових засобів виробництва або систем його організації. У наступних працях Й. Шумпетер замість терміну «нова комбінація» застосував термін «інновація» і трактував його як зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організацій [9, с. 53]. Принциповим положенням теорії Й. Шумпетера є те, що нове, як правило, не виростає зі старого, а

з'являється поряд з ним, витісняє його і замінює все, що зумовлює необхідність у структурній перебудові. Й. Шумпетер досліджував основні поняття теорії інноваційних процесів. Він розглядав нововведення як зміну технологій і управління, як нові комбінації використання ресурсів. При цьому Й. Шумпетер підкреслював роль підприємця в інноваційному процесі. Він вважав, що підприємець є сполучною ланкою між винаходом і нововведенням.

Ця теорія обумовлює функції підприємця, метою якого є одержання прибутку та збереження своїх прав у разі реалізації технічних новинок. Підприємець, реалізуювши новинку, надалі не зупиняється на здійснених відкриттях, а удосконалює та розповсюджує їх, що й характеризує його як носія технічного прогресу.

Отже, теорія економічного зростання одержала визнання й поширення завдяки роботам Й. Шумпетера, який вперше назвав технічну новачку як економічний засіб досягнення високого прибутку. Інші економісти того часу на технічний прогрес взагалі не зважали. Й. Шумпетер першим серед економістів зробив спробу дослідити зв'язок інновації з можливостями здійснення нововведень. Ним визначено основне положення концепції нерівномірної інноваційної активності. Зроблено важливий висновок, що інновації виявляють подвійний вплив на динаміку економічного зростання: з одного боку, відкривають нові можливості для розширення економіки, а з іншого — унеможливають продовження цього розширення в традиційних напрямках. Інновації «розхитують» економічну рівновагу, вносять розлад та невизначеність у економічну динаміку. Згідно з теорією Й. Шумпетера, інновація супроводжується творчим руйнуванням економічної системи, зумовлюючи її перехід з одного стану в інший. Важливим положенням теорії при здійсненні нововведень є впровадження нових продуктів та нових методів виробництва.

Динамічна теорія розвитку Й. Шумпетера базується на постійних коливаннях кон'юнктури, які він пов'язував зі здійсненням нових комбінацій факторів виробництва. Звідси Й. Шумпетер визначав інновацію як виробничу функцію, що вносила якісні зміни до продукту з урахуванням всієї сукупності модифікації факторів, які впливають на нього. Таким чином, Й. Шумпетер зробив спробу знайти в рамках виробничих функцій місце для інновацій. Завдяки його роботам вплив технічних новацій на виробництво здобув визнання. Вистоялося й поняття того, що нова технологія несе в собі основу знань та технічного прогресу й відповідає за рівень його розвитку.

За теорією Й. Шумпетера, інновація в буквальному перекладі означає впровадження наукового відкриття, технологічного винаходу. В широкому ж розумінні до інновацій належать процедури та засоби, за допомогою яких наукове відкриття реалізується в економічних нововведеннях. Тобто виникає необхідність у тих видах діяльності, які забезпечують упровадження ідей нововведення, а також формування системи управління цим процесом. Під новацією розуміється нове, що близько до поняття винаходу. Між появою новації та перетворенням її на інновацію спливає певний час.

Деякі автори ідентифікують поняття «нововведення» та «інновації». Так, В.А. Коноплицький, Г.І. Філін визначають інновацію як нововведення в техніці і технології, пов'язане із створенням нового напрямку – галузевого або підгалузевого, який передбачає розробку нової програми або підходу, що прискорює прогрес та базується на науковому відкритті [3, с. 179]. Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич визначають інновації як втілення нових форм організації праці й управління, що охоплюють не тільки окреме підприємство, а й галузь [5, с. 116] та економіку в цілому і є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості продукції, зростання виробничих можливостей підприємства, появи нових товарів і послуг, а також засобом адаптації підприємств до змін на ринку шляхом корегування власної стратегії. «У сучасних умовах господарювання інновації – це необхідний і об'єктивний чинник конкурентоспроможного розвитку кожного підприємства» [6, с. 76].

П. Друкер вказував, що «інновації (або новаторство) – це особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни в економіці та суспільстві з метою використання їх у бізнесі чи різних сферах обслуговування» [2, с. 20]. Ю.В. Яковець стверджує, що інновації - це якісні зміни у виробництві, які можуть належати як до техніки та технології, так і до форм організації виробництва [10, с. 27], тобто сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, які сприяють виходу на ринок нових і поліпшених продуктів.

Таким чином, інновації – це науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни у виробництві. Їх основними характеристиками виступають якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій порівняно з попередніми, темп реалізації та динаміка циклу нововведення, його економічна ефективність, цілеспрямованість і соціальні наслідки. Основні характеристики інновації зображені на рис. 1.

Рис. 1. Структурна характеристика інновації

Інновацію також розуміють як процес створення та поширення новацій. За визначенням В.Г. Мединського, інновації - це суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень [4, с. 53]. Такої позиції притримується і Д.М. Гвишиані, який тлумачить інновації як «комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової суспільної потреби; водночас це процес поєднання змін із зазначеним нововведенням у тому соціальному середовищі, де відбувається життєвий цикл [1, с. 64].

Нововведення — оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у певній сфері діяльності з підвищення її ефективності. Нововведення можуть оформлятися у вигляді: відкриттів; винаходів; патентів; товарних знаків; раціоналізаторських пропозицій; документації на новий або удосконалений продукт, технологію, управлінський або виробничий процес; організаційної, виробничої або іншої структури; ноу-хау; понять; наукових підходів або принципів; документа (стандарту, рекомендацій, методики, інструкцій і т. ін.); результатів маркетингових досліджень тощо. Вкладення інвестицій у розробку нововведення — половина справи. Головне — впровадити нововведення, перетворити нововведення на форму інновацій, тобто завершити інноваційну діяльність і одержати позитивний результат, і вже потім продовжити дифузії інновації. Для розробки нововведення необхідно провести маркетингові дослідження, НДДКР, організаційно-технологічну підготовку виробництва, налагодити виробництво й оформити результати. Нововведення можуть розроблятися як для власних потреб (для впровадження у власному виробництві або для накопичення), так і для продажу. Також неправомірно до поняття «інновація» включати розробку інновації, її створення, впровадження і дифузії. Ці етапи належать до інноваційної діяльності як процесу, результатом якого й можуть стати нововведення або інновації.

Отже, інновація — це кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління та одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що зафіксовано у Керівництві «Franscati Manual» та «Oslo Manual». Зазначені Керівництва висувають високі вимоги до інновацій і визначають тільки інновації, пов'язані з технологічними змінами.

За Керівництвом «Franscati Manual», науково-технічні інновації можуть розглядатись як трансформація ідеї в новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в промисловості та торгівлі або в новий підхід до соціальних послуг.

За Керівництвом «Oslo Manual», технологічні інновації охоплюють нові продукти і процеси, а також значні технологічні зміни продуктів і процесів. Інновація вважається здійсненою в тому випадку, якщо вона впроваджена на ринку або використовувалась у виробничому процесі. Таким чином, інновації передбачають комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних видів діяльності.

Саме тому вважається за доцільне розглядати підходи до інновацій як до таких змін, що пов'язані з розробкою та впровадженням технологічно нових і значно технологічно вдосконалених продуктів і процесів.

Висновки. Таким чином, інновація представляє собою кінцевий результат інноваційної діяльності, який одержав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, або удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності підприємства.

Проведений аналіз визначень поняття «інновація» дозволяє констатувати те, що більшість із них ґрунтується на концепції Й. Шумпетера, який розглядав інновацію з погляду економічного застосування - в пошуку нового, нетрадиційного способу досягнення мети, що сприяє використанню результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на удосконалення процесу виробничої діяльності підприємства.

Нововведення визначається як впровадження нового у господарську практику, тобто з моменту прийняття до поширення новація здобуває нову якість і стає інновацією. Таким чином, інновація – це нововведення, яке пов'язане із науково-технічним прогресом і полягає у відновлення основних фондів і технологій, в удосконаленні управління й покращенні економічних показників підприємства. Інновації є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості продукції, появи нових товарів і послуг.

Світова економічна думка інтерпретує інновацію як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, втілений в нових продуктах і технологіях, що дозволяє вважати рівнозначними терміни «нововведення» та «інновація» і використовувати як синоніми. Визначення й поняття нововведення перебувають у постійному розвитку й доповнюються певними аспектами, які враховують особливості й вимоги певного етапу розвитку економіки держави.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В умовах ринкової економіки інновації мають сприяти інтенсивному розвитку економіки, забезпечувати прискорення впровадження у виробництво останніх досягнень науки і техніки, повніше задовольняти споживачів у різноманітній високоякісній продукції і послугах.

Розробка нових та вдосконалення існуючих форм, методів та інструментів підтримки інноваційної активності та побудови національної інноваційної системи є перспективним напрямком для подальших наукових досліджень.

Використана література

1. Гвишиани Д.М. Диалектико-материалистические основания системных исследований // Диалектика и системный анализ. - М.: Наука, 1986. – 193 с.
2. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво: Пер. з англ. В.С. Гуля / П. Друкер. - К.: Україна, 1994. – 319 с.
3. Коноплицький В.А., Філін Г.І. Економічний словник. Тлумачно – термінологічний/ В.А. Коноплицький, Г.І. Філін. - К.: КНТ, 2007. – 580 с.
4. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент / Учебник/ В.Г. Медынский. - М.: Инфра-М, 2002. – 654 с.
5. Осовська Г.В., Юшкевич О.О., Завадський Й.С. Економічний словник/ Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. - К.: Кондор, 2007. – 358 с.
6. Турило А.М., Зінченко О.А. Інновації: сутність і теоретичні характеристики // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - № 5. - С. 76-79.
7. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент/ Р. А. Фатхутдинов. - С. Пб.: Питер, 2002. – 400 с.
8. Шилов К.В. Классификация инноваций // Инновации в образовании. - 2007. - №3. - С. 52 - 58.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Пер. с англ.- М.: Прогресс, 1992. – 118 с..
10. Ускорение научно-технического процесса: теория и экономический механизм/ Ю.В. Яковець. - М.: Экономика, 1988. – 342 с.